

Ez esetben nagyjában Alex. Bain nyomdokain jár. A mozgás psychologicé való tárgyalása után áttér a megszokásra (habit). Csak ezután vizsgálja át a magaviseletre (conduct), a motivumokra, a megfontolásra és az akaratnak legkésőbbi és legbonyolultabb nyilvánulására, a jellemre vonatkozó mozzanatokot.

A tartalomnak ezen közléséből látja az olvasó, hogy Sully az általános psychológiát tárgyalja; a rendkívüli lelki tüneményeknek vizsgálatát és a népek psychológiájának tárgyalását másra bizza. De ezen általános psychológiában is kellően méltányolja alkalom adtával a társadalmi tényezőket és arról is meg van győződve, hogy az ősöknek lelki tulajdonságai átszármaznak az utódokra és azoknak lelki életét befolyásolják.

A könyvnek tartalma oly magas; a szerző oly körültekintő, hogy a könyvnek lefordítása irodalmunkra, mely a l a p o s psychologiai művekben nem éppen gazdag, valóságos nyereség lenne. Nem jelenthetnék-e az meg az Akadémia könyvkiadó vállalatában? Sully nem olyan író, hogy a tudós társaság szegényt vallana vele.

Budapest.

Lechner László.

II. »Indítvány a gyermek munkahajlamának, képességeinek kipuhatólása s megjelölése iránt«. Irta dr. Gerlóczy Gyula műegyetemi tanár.

Szorgalmas nemzetgazdaságtani írónk, kinek »Alkalmazott észjogtan,« »Értekezés a nemzetgazdaságtan jelentőségéről és hasznáról,« »A technikai műveltség közigazdasági jelentősége,« »A munkamegosztás társadalmi s közigazdasági jelentősége,« »A fényűzés,« »Természeti jogtan és »A nemzetgazdaság alaptana« c. munkái közkezen forognak, — fönt jelzett kis munkájában egy fontos paedagogiai kérdést tárgyal. »A magán, mint a közigazdasági életben nagy horderővel s hatással bír, az ember természeti hajlamainak, s tehetségeinknek megfelelő pályaválasztás. Ettől függ, hogy egyebet ne említsek az egyéni, mint nemzeti munkaerő kellő kifejlődése, termékenysége (productivitása) és bizonyos irányban a foglalkozások között szükséges egyensúlynak megvalósítása is. Az életpályának vagy foglalkozásnak választása azonban a népesség legnagyobb részénél, különösen pedig alacsony műveltségű néposztálynál, majd a véletlentől, majd a szülők indokolatlan tetszésétől, elhatározásától függ, maga a gyermek természetserűleg már koránál teljes önelhatározási képessége hiányánál fogva mindig alárendelt s többnyire mint eszköz szerepel. Az élet ily helyzetében a szegény és műveletlen szülőkre nézve, — kiknél a foglalkozásnak megválasztásához a helyes érzék szinte hiányzik — valódi áldásként hatna, ha ezen elhatározásában az iskola segédkezet nyujtana, biztos adatok alapján

jó tanácsot adna különösen az iránt, hogy a gyermek természeti hajlamánál, tehetségeinél, egészben képességénél fogva, a szellemi (tudományos, művészi), vagy anyagiabb életpályára (mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi) s mily főágra alkalmasabb?

Meggyőződésem szerint, az iskola — mely nem csak oktató, hanem nevelő intézet is — egy bizonyos határig megbecsülhetlen szolgálatot tenne, sőt köteles is tenni azért, hogy a tanító figyelmét a gyermek oktatásán, előmenetelén, erkölcsi magaviseletén és szorgalmán kívül még az egészben tapasztalt képességre is kiterjeszti és időszakonként, különösen a havi értesítő-többen kellő alakban megjelöli, kezdve a 3-ik elemi osztálytól fel felé legalább a 12-ik—15-ik évig vagy a meddig az iskola befolyása az illető kiskorú gyermekre terjed. Ma a nép legnagyobb részének nehéz anyagi helyzetében és nagy elfoglaltatásában, a néptanító — a gyermekkel naponként és évenként át foglalkozás alapján — inkább hivatott a gyermek hajlama s képessége iránt tájékoztatólag nyilatkozni, mint a szülők legnagyobb része«. Így szól szerző műve első részében; a 2-ban a munkahajlamot alkotó főbb tehetségek megjelölésére concret javaslatokat hoz fel. A 3-ik részben indítványa ellen tehető netaláni észrevételeket cáfolja.

Ajánljuk a szakemberek figyelmébe.

III. Az országos közoktatási tanács a reáliskolák tantervéhez részletes utasításokat dolgozott ki. A tanács e javaslata még megerősítésre vár és nem lesz érdektelen, Szemlénk hasábjain szélesebb körben is megismertetni a javaslatnak azon részét, mely a bölcséleti előtan tantervére vonatkozik. Ajánljuk a szakemberek figyelmébe. A reáliskolák tanterve a bölcsészeti előtant illetőleg így szól: »Bölcsészeti előtan. Cél: A benső tapasztalat közönséges tényeinek áttekintése és a gondolkodás törvényeinek s módszereinek ismertetése, főtekintettel a bizonyító s feltaláló gondolatmenetre.

VIII. osztály, hetenként 3 óra. A psychologia és logika elemei. A testi és lelki élet különbsége. A lelki jelenségek főbb csoportjai. Az érzelmi fejlődés. A logikai formák. A tudományok fölosztása és a főbb módszerek.« Az »Utasítások« idevonatkozó része pedig a következő:

A philosophia előkészítő tanításának kettős feladata van. Első sorban áll a közmiveltség oly szükséges elemeinek összefoglaló áttekintése, melyek ismertető megvilágítására a különböző iskolai tanulmányok folyamában bőséges alkalom nyílik, a nélkül azonban, hogy valamely tárgy körében azok megfelelő összefűzéséről gondoskodni lehetne.

Ezek az elemek alkotják a középiskolai psychologiai és logikai tanítás tulajdonképeni anyagát.

A lelki élet legtöbb jelenségeivel főképen az irodalmi tanítás útján ismerkedik meg a tanuló. — Az olvasmányok tárgyalásában a lelki mozgalmak figyelembevétele elkerülhetetlen, és azonfelül különös gond is fordítandó arra, hogy a pszichológiai jelenségekre vonatkozó kifejezések körül a növendék lehetőleg gazdag, biztos, világosan megismert szókincsre tegyen szert.

Némely lelki tüneménycsoport tüzetesebb tárgyalására egyes-nesen utal a stylistikai, rhetorikai és poetikai oktatás szüksége, minthogy az írói előadás sajátosságain csakis úgy érthetők meg, ha a lelki életre utalunk, mely bennök nyilvánul. Valóságos lelki életképek egybeállítására utal végre a nagyobb irodalmi művek taglalása, a szereplők jellemének vázolásában, a cselekvények fejlődésének feltüntetésében. Hasonló módon kénytelen különösen az elméleti nyelvtani tanítás, már a grammatika fokán, de még inkább a stylistikai s rhetorikai tanításban a logikai gondolkodás alakjait figyelembe venni, legalább konkrét eseteken a meghatározás követelményeire, a helyes felosztás módjaira, a bizonyító eljárások különféleségeire rámutatni és érvényességök föltételeit méltatni. A matematikai és természettudományi tanítás sem mulaszthatja el, értelmi nevelő hatásának kockázatata nélkül, hogy a gondolkodás menetét külön föl ne tüntesse, a módszer magát meg ne világítsa, mely fejtegetéseiben érvényesül s általános értékű eredményekhez vezet.

Az ily módon nyert okulást, a konkrét példáktól eltekintve, mintegy általánosítani és amennyire e fokon lehet, rendszerező tárgyalás által biztosítani, ez a philosophia propaedeutikának első tiszte, hogy ezzel az összes iskolai tanítás értelmi hatását fokozza és biztosítsa.

A második feladata, mely különben az előbbivel szoros kapcsolatban tartandó, a philosophiai érdeklődés keltése, azon problémák felé fordítva a figyelmet, melyek minden tudományos világfelfogás alapjait illetik. Így a lelki jelenségek fejtegetésében, pl. az észrevétel tényezőinek taglalásában, alkalom nyílik, a subjectív idealismus ellenében az okokra utalni, melyeken az objectív világ létezésében való hitünk alapul; majd az értelmi fejlődés menetének vázolásában, valamint a logikai formák s módszerek méltatásánál szóba kerülhetnek a skepticismus állításaival szemben a tudományos meggyőződés kriteriumai, fogalmainak s általában gondolkodásunk viszonya a valósághoz, magasabb eszméink eredete és hasonlók az ismeret elméletét érintő kérdések.

Megjegyzendő azonban, hogy ez előkészítő tanítás nem annyira ezen problémák végleges megoldását tarthatja szem előtt, minthogy ez csupán a philosophia rendszeres egészében volna elérhető, mint inkább a kérdések fontosságának és nehézségének kiemelését. A tanár belátására kell bízni, hogy a tárgyalásban a

különböző álláspontok jellemzésére magából a philosophiának történetéből mennyit közölhet.

A tanítás módjára nézve a tárgy feladatából következik, hogy legfontosabb körülménynek kell tekinteni a fejtegetéseknek a többi tanulmányokkal való szoros kapcsolatát.

A legszükségesebb segédeszköz e tekintetben egy gazdag példatár, az iskolai tanszakok különféle ágaiból gyűjtve, mely a tárgyalásnak részint kiinduló pontjául adatokat nyújt, részint begyakorlására anyagot szolgáltat.

A pszichologiai elmélkedés, a mennyiben a közönséges, mindennapi jelenségekre vonatkozik, felhasználhatja ugyan a köztapasztalatot, de érdekekben nyerni fog, ha minél bővebben felhasználja magában a nyelvben, szólásmódokban, közmondásokban s még inkább az irodalmi remekekben, főleg az iskolai olvasmányokban ajánlkozó adatokat.

Főleg a logika tárgyalásában fontos szem előtt tartani, hogy az elvont formális viszonyok felvilágosítására valóban érdemes ismeretek az iskolai tananyagnak kiválóbb részletei, szolgáltatassák a példákat.

A tanítás menetére nézve szintén a feladat szabja meg a rendszeres tárgyalást; és magától érthető, hogy magának a rendszernek, melyben haladunk, okadatolása, a tárgyalás menetének igazolása épen leglényegesebb része a feladatnak.

Iskoláinkban eddigelé a propaedeutikus tanításra, az eredményeket összefoglaló tankönyvek szolgálták, s a tanár munkássága nagobbára a szöveg bővebb magyarázatára szorított; kérdés, vajjon nem volna-e ajánlatosabb a fejtegetések alapjául kiválóbb philosophusok műveiből alkalmas, a rendszer folyamán haladó szemelvényeket venni, s azokat, megértésök s megvitatásuk, valamint a szerzett iskolai tapasztalatokkal való egybevetésök útján felhasználni a tanulók értelmi munkásságának nevelésére.

A tananyag részleteire nézve maga a kitűzött óraszám, nemkülönben a tanterv is ráutal, hogy a pszichológiának s logikának leglényegesebb elemeire kell szorítkozni.

De azonfelül a középiskolai tanítás álláspontja is óva int, hogy fejtegetésünkben csak a világosan megállapítható, a controversiát lehetőleg kizáró tényeket tartsuk szem előtt.

Ez álláspontról a lélektan túlnyomóan leíró természetű lesz, s nem annyira a lelki jelenségek genetikus magyarázatát, nem keletkezésök törvényeit fogja nyújthatni, mint inkább egy könnyen felfogható, szembeötlő felosztás alapján az egyes jelenségcsoportoknak ismertetését. — A pszichologiai törvények közül csupán a legáltalánosabbakat fogja kiemelni, melyek a lelki élet legközönségesebb tényeiben is feltűntethetők, minők pl. az emlékezet, a képzetek visszaidézése azok társulása alapján.

Főképen tartózkodni kell a lelki jelenségek olynemű tárgyalásától, mely törvénytörések magyarázatát akár a tanulók előtt ismeretlen physiologiai tényekben, akár a lélek lényegének valamely metaphisikai meghatározásában keresné.

Hasonló módon óvakodni fog a logikai fejtegetés a logikai formáknak dialektikus levezetésétől, s habár súlyt kell fektetni a gondolkodás formáinak és eljárás módjainak kapcsolatára, a mit összességökben egymást kiegészítve, segédeszközei a tudományos kutatásnak, a középiskola fokán el kell tekinteni attól, hogy akár a reális világ szervezetéből, akár a gondolkodás tényének természetéből ép ezen empirikus úton talált formák folynak.

Minél inkább megbarátkoznak növendékeink magukkal a lelki élet jelenségeivel és a gondolkodó elme eljárás módjaival, mint valóságos empirikus tényekkel, annál biztosabban készülnek elő az igaz philosophiai tanulmányhoz, mely csak arra törekedhetik, hogy a pontosan igazolható tényeket megértesse, nem pedig, hogy a tapasztalaton erőszakot téve, új tényeket alkosson.

A tanács javaslatának bevezető részében az »Utasítások« vezérelveit fejtegetve, ugyancsak a bölcséleti előtanra vonatkozólag így szól: »A bölcsészeti előtanhoz irt magyarazatok utmutatást nyújtanak a lelki élet, a gondolkodási törvények és a tudományos módszerek ismertetésének tárgyalásához. Nem magasabb philosophiai fejtegetésekre czéloznak, melyek a középiskolai oktatás körét meghaladják, mert a bölcsészetre szánt idő, valamint a kijelölt tananyag, csak bevezetésül szolgálhatnak a bölcsészettudományhoz. De fontos a középiskolai oktatás teljességének szempontjából, különösen a logikai törvények ismerete, mely az önnállóságra törekvő ifju gondolatmenetének biztos szabályt szolgáltat.«

A PHILOSOPHIAI FOLYÓIRATOKBÓL.

Philosophische Monatshefte. Unter Mitwirkung v. Dr. F. Ascherson redigirt und herausgegeben von C. Schaarschmidt. XX. Band 1884.

IV. V. füzetben 3 értekezéssel találkozunk. Az elsőben maga a szerkesztő Schaarschmidt ur értekezik »Zur Widerlegung des Determinismus« címe alatt. Kifejti, hogy az emberi szabadság négyféle 1) testi, 2) értelmi, 3) természeti vagy önkény, mely szerint az ember többféle indokok közt tetszése szerint választhat, 4) erkölcsi szabadság, mely soha nem tekinthető meglévő, természeti állapotnak, hanem mindig csak az erkölcsi törekvés ideáljaként. — Ezután kifejti a determinismus tételét »mely szerint nincs akaratszabad-